

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده زبان شناسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فرهنگ و زبان‌های باستانی

**بررسی تطبیقی گناهان کبیره در دو متن سغدی و متون اوستایی با
تاکید بر گناه کشتن...**

استاد راهنما

دکتر زهره زرشناس

استاد مشاور

دکتر فرزانه گشتاسب

پژوهشگر

لعیا حسین‌زاده بهتاش

شهریور ۹۳

در ابتدا از استاد عزیزم سرکار خانم دکتر
زهرا زرشناس که در طول تحصیل و زمان تدوین
رساله راهنمایم بودند سپاس گزارم

کمال سپاس و قدردانی را از استاد عزیزم سرکار
خانم دکتر فرزانه گشتاسب به جای می آورم

از استاد گرانقدر و فرزانه ام سرکار خانم
دکتر کتایون مزداپور بابت داوری رساله و نیز
زحماتی که در طول تحصیل برایم متحمل شدند
کمال تشکر را به جای می آورم

همچنین از تمامی اساتید گرانقدری که افتخار
شاگردی آنها را داشتم سپاس گزارم

تقدیم به :

مادر نازنینم

و

روان پدرم که مهرش همواره در اندیشه
ام جاودان است

چکیده

مقوله گناه، در هر آیین و فرهنگی، تعریف خاص خود را دارد. در جامعه‌ای، به گناه خاصی اهمیت بیشتری داده می‌شود و در جامعه‌ای دیگر، همان گناه اهمیت کمتری دارد. در جامعه ایران باستان، اهمیت خاصی به دوری از گناه می‌دادند و متون اوستا و پهلوی افراد جامعه را، با ترساندن از عقوبت کار و قهر ایزدان، از گناه برحذر می‌دارند. سراسر اوستا مردمان را به راستی دعوت می‌کند و از آن‌ها می‌خواهد که به یکدیگر آسیب نرسانند و حقوق همدیگر را رعایت کنند. همچنین اندرزنامه‌ها و متون پهلوی نیز افراد جامعه را امر به نیکی می‌کنند. زندگی یک گزیده مانوی بر مبنای پنج فرمان صادر شده از طرف مانی است: یک فرد گزیده دروغ نمی‌گوید تا فرمان راستی را رعایت کرده باشد؛ حیوان را، حتی برای خوراک، نمی‌کشد تا فرمان بی‌آزاری را اجرا کرده باشد؛ چیزی نمی‌خورد که بر پاکی جسم و روحش تأثیر بگذارد تا فرمان پاکیزگی را رعایت کرده باشد؛ گوشت نمی‌خورد تا مغایر با فرمان پاکیزگی رفتار نکرده باشد؛ و، در نهایت، یک گزیده مانوی فقر فرخنده را در تمام لحظات زندگی‌اش رعایت می‌کند.

پایان‌نامه حاضر به بررسی متون سغدی مانوی (متن‌های ۵ و ۶) پرداخته است. در این متن، فهرست پنج فرمان مخصوص گزیدگان مانوی آمده است که به ترتیب عکس در مقابل پنج فرمان قرار دارد. این دست‌نویس افتادگی‌های بسیاری دارد و متنی ناقص است. دلیل انتخاب این دست‌نویس ناقص این است که به فارسی ترجمه نشده و، در مقایسه با سایر دست‌نویس‌های مربوط به فرمان‌های مانوی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. هدف از این پژوهش، بررسی تطبیقی گناهان کبیره در متون سغدی و اوستا و نیز پهلوی است. در این پایان‌نامه، سعی بر آن بوده که ریشه‌های این گناهان مهم مانوی در متون ایران باستان پی‌گیری شود. به این منظور، در این بررسی تطبیقی، کتاب دینی زرتشتیان، اوستا، مبنای کار بوده است. همچنین، برای به دست آوردن دلایل بیشتر، متون پهلوی نیز بررسی شده‌اند.

واژگان کلیدی: فقر فرخنده، گناه ، دین زرتشتی
، دین مانوی، زبان سغدی

شش

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
	فصل اول: کلیات طرح تحقیق
۴-۱	۱-۱. مساله پژوهش.....
۵-۱	۲-۱. موضوع پژوهش.....
۵-۱	۳-۱. قلمرو پژوهش.....
۵-۱	۴-۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش.....
۵-۱	۵-۱. اهداف پژوهش.....
۶-۱	۶-۱. سوالات پژوهش.....
۶-۱	۷-۱. فرضیه های پژوهش.....
۶-۱	۸-۱. تعریف واژه های مهم و کلیدی.....
۷-۱	۹-۱. روش اجرای پژوهش.....
۷-۱	۱۰-۱. روش جمع آوری اطلاعات.....
۷-۱	۱۱-۱. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....
۸-۱	۱۲-۱. پیشینه پژوهش.....
۹-۱	۱۳-۱. تعریف مفاهیم مرتبط با مسئله تحقیق.....
۹-۱	۱-۱۳-۱. زبانهای ایرانی باستان.....
۹-۱	۲-۱۳-۱. زبان و ادبیات ایرانی میانه.....
۱۰-۱	۳-۱۳-۱. ادبیات سغدی.....
۱۰-۱	۴-۱۳-۱. آثار سغدی مانوی.....
۱۰-۱	۵-۱۳-۱. طبقات جامعه مانوی.....
۱۲-۱	۶-۱۳-۱. فرمان های مانوی.....
۱۳-۱	۷-۱۳-۱. بررسی فرمان گزیدگان در متون سغدی.....
۱۴-۱	۸-۱۳-۱. گناه در دین زرتشتی.....
۱۴-۱	۹-۱۳-۱. درجات گناه در دین زرتشتی.....

- ۱۳-۱۰. انواع گناه در دین زرتشتی..... ۱۸
- ۱۳-۱۱. گناه در متون اوستا و پهلوی..... ۱۹
- ۱۳-۱۲. معرفی متن سغدی- مانوی (متون ۵ و ۶)..... ۲۰

فصل دوم: متون سغدی مانوی شماره ۵ و ۶

- ۲-۱. حرف نویسی متن شماره ۵..... ۲۳
- ۲-۲. آوانویسی متن ۵..... ۲۳
- ۲-۳. ترجمه متن ۵..... ۲۴
- ۲-۴. حرف نویسی متن ۶..... ۲۴
- ۲-۵. آوانویسی متن ۶..... ۲۴
- ۲-۶. ترجمه متن ۶..... ۲۵
- ۲-۷. بررسی و تحلیل متن..... ۲۵

فصل سوم: گناهان کبیره در متون اوستا

- ۳-۱. گناهان اصلی (:کبیره) در دین زرتشتی بر پایه متون اوستا..... ۲۷
- ۳-۲. گناه دروغگویی در دین زرتشتی..... ۲۷
- ۳-۲-۱. آموزگار دروغین و بدعت گزار..... ۲۸
- ۳-۲-۲. حفظ پیمان و پیمان شکنی..... ۳۰
- ۳-۲-۳. پیمان شکنی گناهی بزرگ در دین زرتشتی..... ۳۱
- ۳-۲-۴. ایزدان و قهرمانان اساطیری مخالف دروغ..... ۳۲
- ۳-۲-۵. مهمترین دروغ اوستا؛ دروغ جم..... ۳۷
- ۳-۲-۶. دعوت به راستی و اجتناب از دروغ گویی در دین زرتشتی..... ۳۸
- ۳-۲-۷. سرانجام دروغگویی در دین زرتشتی..... ۳۸
- ۳-۲-۸. سرانجام راستگویی در دین زرتشتی..... ۴۲

.....	۳-۳. گناه کشتن در دین زرتشتی	۴۵
.....	۱-۳-۳. کشتن اهورایی	۴۵
.....	۲-۳-۳. کشتن اهریمنی	۵۱
.....	۳-۳-۳. قربانی کردن گاو توسط افراد نابکار	۵۳
.....	۴-۳-۳. تاوان کشتن حیوان سودمند در وندیداد	۵۵
.....	۴-۳. گناه خوردن گوشت در دین زرتشتی	۵۷
.....	۵-۳. گناه مرد زن شکار در دین زرتشتی	۵۹
.....	۶-۳. درویشی و فقر در دین زرتشتی	۶۱
.....	۷-۳. سایر گناهان در دین زرتشتی بر پایه متون اوستا	۶۲
.....	۱-۷-۳. گناه جادوگری و راهزنی	۶۲
.....	۲-۷-۳. گناه آزار به عناصر طبیعت	۶۵
.....	۳-۷-۳. گناه زنا و خیانت به همسر	۶۷
.....	۴-۷-۳. گناه آزار به دیگران	۶۸
.....	۵-۷-۳. گناه جفت شدن مرد با مرد (لواط)	۶۸
.....	۶-۷-۳. گناه شک	۶۹
.....	۷-۷-۳. گناه حیض بی وقت	۶۹
.....	۸-۳. تاوان آزدن عناصر طبیعت	۶۹

فصل چهار: گناهان کبیره در متون پهلوی

.....	۱-۴. گناه اصلی در دین زرتشتی بر پایه متون پهلوی	۷۳
.....	۱-۱-۴. گناه به پل شدن	۷۳
.....	۲-۴. گناه روانی	۷۴
.....	۳-۴. گناه همیمان	۷۴
.....	۴-۴. گناهان اصلی در دین زرتشتی	۷۵

.....	۷۶
.....گناه دروغ‌گویی در دین زرتشتی	۷۶-۴
.....	۷۹
.....گناه کشتن در دین زرتشتی	۷۹-۴
.....	۷۹
.....کشتن اهورایی	۷۹-۴-۱
.....	۸۰
.....کشتن اهریمنی	۸۰-۴-۲
.....	۸۲
.....گناه خوردن گوشت در دین زرتشتی	۸۲-۴-۷
.....	۸۵
.....گناه مرد زن شکار در دین زرتشتی	۸۵-۴-۸
.....	۸۶
.....درویشی و فقر در دین زرتشتی	۸۶-۴-۹
.....	۸۸
.....سایر گناهان در دین زرتشتی بر پایه متون پهلوی	۸۸-۴-۱۰
.....	۸۸
.....گناه جادوگری و راهزنی	۸۸-۴-۱۰-۱
.....	۹۰
.....گناه آزار به عناصر طبیعت	۹۰-۴-۱۰-۲
.....	۹۶
.....گناه زنا و خیانت به همسر	۹۶-۴-۱۰-۳
.....	۹۷
.....گناه جفت شدن مرد با مرد	۹۷-۴-۱۰-۴
.....	۹۸
.....توبه، تاوان و پادافره گناه در دین زردشتی	۹۸-۴-۱۱
.....	۹۸
.....توبه و تاوان	۹۸-۴-۱۱-۱
.....	۱۰۱
.....پشیمانی از گناه و توبه	۱۰۱-۴-۱۱-۲
.....	۱۰۶
.....پتت در دین زردشتی	۱۰۶-۴-۱۱-۳
.....	۱۰۷
.....پتت خود	۱۰۷-۴-۱۱-۴
.....	۱۰۸
.....تاوان آزار به عناصر طبیعت	۱۰۸-۴-۱۱-۵
.....	۱۱۰
.....مرگ ارزانان در متون پهلوی	۱۱۰-۴-۱۲

فصل پنجم: بررسی تطبیقی گناهان کبیره در متون اوستا، سغدی و پهلوی

.....	۱۱۳
.....گناه دروغ‌گویی در دین زرتشتی	۱۱۳-۵-۱
.....	۱۱۳
.....گناه دروغ‌گویی در متون اوستا	۱۱۳-۵-۱-۱
.....	۱۱۹
.....گناه دروغ‌گویی در متون پهلوی	۱۱۹-۵-۱-۲

عنوان

صفحه

- ۱۲۱ ۲-۵. بررسی تطبیقی گناه کشتن در دین زرتشتی.....
- ۱۲۷ ۳-۵. بررسی تطبیقی گناه خوردن گوشت در دین زرتشتی.....
- ۱۲۷ ۱-۳-۵. خوردن گوشت بر پایه متون اوستا.....
- ۱۲۷ ۲-۳-۵. خوردن گوشت بر پایه متون پهلوی.....
- ۱۲۹ ۴-۵. بررسی تطبیقی گناه مرد زنی شکار در دین زرتشتی.....
- ۱۲۹ ۱-۴-۵. مرد زنی شکار بر پایه متون اوستا.....
- ۱۲۹ ۲-۴-۵. مرد زنی شکار بر پایه متون پهلوی.....
- ۱۲۹ ۵-۵. بررسی تطبیقی درویشی و فقر در دین زرتشتی.....
- ۱۲۹ ۱-۵-۵. درویشی و فقر بر پایه متون اوستا.....
- ۱۲۹ ۲-۵-۵. درویشی و فقر بر پایه متون پهلوی.....
- ۱۳۰ ۶-۵. بررسی تطبیقی سایر گناهان در دین زرتشتی.....
- ۱۳۰ ۱-۶-۵. گناه آزار عناصر طبیعت بر پایه متون اوستا.....
- ۱۳۰ ۲-۶-۵. آزار عناصر طبیعت بر پایه متون پهلوی.....
- ۱۳۲ ۳-۶-۵. تاوان آزار عناصر طبیعت در دین زرتشتی.....
- ۱۳۲ ۴-۶-۵. گناه زنا و خیانت به همسر بر پایه متون اوستا.....
- ۱۳۲ ۵-۶-۵. گناه زنا و خیانت به همسر بر پایه متون پهلوی.....
- ۱۳۳ ۶-۶-۵. گناه جفت شدن مرد با مرد (لواط) در اوستا.....
- ۱۳۳ ۷-۶-۵. گناه جفت شدن مرد با مرد در متون پهلوی.....
- ۱۳۳ ۸-۶-۵. گناه جادوگری و راهزنی بر پایه متون اوستا.....
- ۱۳۳ ۹-۶-۵. گناه جادوگری و راهزنی بر پایه متون پهلوی.....
- ۱۳۴ ۷-۵. بررسی گناهانی که فقط در اوستا از آن‌ها یاد شده است.....
- ۱۳۴ ۱-۷-۵. گناه شک.....
- ۱۳۴ ۲-۷-۵. گناه حیض بی وقت.....
- ۱۳۶ ۳-۷-۵. گناه آزار رسانیدن به دیگران.....

صفحه

عنوان

۱۳۶.....	نتیجه گیری
۱۴۳.....	پیوست
۱۵۰.....	منابع

جامعه مانوی به دو گروه «نیوشایان» و «گزیدگان» تقسیم می‌شود. نیوشایان توده مردم را تشکیل می‌دهند و برایشان شماری در نظر گرفته نشده است. گزیدگان همان مبلغان دین مانی هستند که برای این گروه نیز تعداد خاصی در نظر گرفته نشده است و هرکس بتواند از عهده فرمان‌های مخصوص گزیدگان برآید، می‌تواند وارد گروه گزیدگان شود. مانی برای هر گروه فرمان‌های خاصی وضع کرده است. نیوشایان ده فرمان و گزیدگان پنج فرمان را باید رعایت کنند. اولین فرمان، راستی است؛ بنابر آن، فرد گزیده باید از هرگونه دروغ و پیمان‌شکنی دوری کند. فرمان دوم، بی‌آزاری است؛ بنابر آن، فرد گزیده نباید به هیچ‌کس و هیچ‌چیز آسیب برساند. او نباید حیوانی را بکشد، حتی برای خوراکش. فرمان سوم، پاکیزگی است؛ بنابر آن، فرد گزیده نباید چیزی بخورد که بر پاکی جسم و روحش تأثیر گذارد. با پیروی از این فرمان، فرد گزیده نباید گوشت بخورد. فرمان چهارم، تزکیه نفس است؛ بنابر آن، فرد گزیده نباید دیگران را فریب دهد. فرمان پنجم، فقر فرخنده است؛ بنابر آن، فرد گزیده باید زندگی ساده را برای خود انتخاب کند.

به عبارتی، می‌توان گفت این پنج فرمان مقابل پنج گناه قرار می‌گیرند: راستی مقابل دروغ؛ بی‌آزاری مقابل قتل؛ پاکیزگی مقابل خوردن گوشت؛ تزکیه نفس مقابل فریب و اغفال؛ فقر فرخنده، یا همان درویشی، مقابل درویشی بد و گدایی. از این رو، این پنج گناه را در متون اوستا و پهلوی پیگیری کرده‌ایم تا شاید ریشه‌ای مشترک بین دو دین مانی و زرتشت بیابیم. همچنین، در این پژوهش، با بررسی تطبیقی متون اوستا، سغدی و پهلوی، سعی بر آن داشته‌ایم که از بین نظریات متفاوت درباره سرچشمه‌های دین مانی نظر پذیرفتنی‌تر را انتخاب کنیم. آیا، بنابر نظر ویدن گرن (Widengren)، دین مانی از سرچشمه‌های دین ایرانی الهام گرفته و دینش یک دین ایرانی با آداب ایرانی بوده است؟ و یا، بنابر نظر دانشمندانی چون یس پ. آسموسن، آ. بوهلیگ (Bohlig)، وک. رودولف (rudolph)، دین مانی بیشتر تحت تأثیر فرقه‌های «گنوسی» (Gnosis)^۱ و ادیان مسیحی و بودایی بوده است تا ایرانی^۲؟

با توجه به نوشته‌های خود مانی، می‌توان گفت مانی اصالت ادیان دیگر را رد نمی‌کرده و حتی ادیان پیشینیان و پیامبرانشان را، به منزله منادیان راستی، می‌پذیرفته است. بنابر نوشته‌های مانی، ادیان پیشینیان قدرت ذاتی کافی در برابر حملات گوهر بدی در خود نداشته‌اند و، از این

^۱ - گنوسی یا غنوسی عنوان مجموعه‌ای از ادیان، و مذاهب و نحله‌های دینی است که در قرن‌های اول و دوم قبل از میلاد و نیز در قرن‌های اول، دوم و سوم میلادی در فلسطین، سوریه، بین‌النهرین و مصر وجود داشته است. بیشتر این فرقه‌ها مسیحی بوده‌اند.

^۲ - برای آگاهی بیشتر رجوع کنید به: شروو، ۱۳۸۲، عناصر ایرانی در کیش مانی، ترجمه شگری فومشی، صص ۳۱-۳۷

رو، راستی‌ای که این ادیان مبلغش بوده‌اند به فساد گراییده است (بویس، ۱۹۷۵، متن a). این دست‌نوشته دلیلی بر جهانی بودن دین مانی و آشنایی مانی با دیگر ادیان است. همین آگاهی مانی از سایر ادیان و قبول ادیان پیشین می‌تواند دلیلی بر دین التقاطی او باشد.

با توجه به اظهارات فوق، در این پایان‌نامه، سعی بر آن بوده که عناصر مشترک بین دو دین ایرانی زرتشتی و مانوی را بیابیم و نکات اشتراک و افتراق آموزه‌های دینی دو دین بزرگ ایرانی را مشخص کنیم و، در صورت وجود دلایل کافی، به سؤالات پژوهش پاسخی مناسب بدهیم. اینکه آیا رابطه‌ای بین گناهان گزیدگان مانوی و گناهان نابخشودنی در دین زرتشتی وجود دارد؟

از نظر ساختار مطالب، این پژوهش به منظور بررسی تطبیقی گناهان کبیره بین متون سغدی (متون شماره ۵ و ۶ از مجموعه متون بریتانیا) و متون اوستا، با تکیه بر گناه کشتن و غیره، انجام شده که شامل یک فصل مقدماتی، پنج فصل اصلی و یک نتیجه‌گیری به شرح زیر است:

فصل اول، شامل مقدمه، تعاریف کلیدی، بیان مسئله، سؤالات تحقیق، فرضیه، ضرورت انجام تحقیق، اهداف تحقیق، حدود تحقیق، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، و بررسی منابع.

فصل دوم، ترجمه متون سغدی مانوی (متون شماره ۵ و ۶ از مجموعه متون بریتانیا) به زبان فارسی، حرف‌نویسی، آوانویسی، بررسی و تجزیه و تحلیل متن.

فصل سوم، بررسی گناهان اصلی در متون اوستا بر مبنای پنج فرمان مانی؛

فصل چهارم، بررسی گناهان اصلی بر مبنای پنج فرمان گزیدگان مانوی در متون پهلوی؛

فصل پنجم، بررسی تطبیقی و تجزیه و تحلیل یافته‌ها.

نتیجه‌گیری، شامل ارائه محتوا و یافته‌های پژوهش.

در پایان، پیوست و کتابنامه آمده است.

فصل اول

کلیات طرح تحقیق

۱-۱. مساله پژوهش

می توان گفت که مقوله ء گناه در هر جامعه و فرهنگی امری مذموم و ناپسند می باشد، در برخی جوامع و ادیان گناه دروغگویی بسیار ناپسند به شمار آمده و فرد دروغگو و پیمان شکن را سخت مجازات می کنند حال در جامعه ای دیگر دروغگویی عملی زشت می باشد ولی توانی که برای گناه دروغگویی در نظر گرفته شده است ساده می باشد. پیامبران ادیان آسمانی با توجه به فرهنگ و باورهای مردم برای پیروان خود قوانینی را وضع می کردند و از پیروان راستین خود این انتظار را داشتند که به این قوانین احترام گذاشته و از آنها پیروی کنند. پیروان ادیان نیز تمام زندگی خود را بر مبنای آموزه های دینی خود پیریزی می کردند و از قوانین که گاه سخت بودند به خوبی پیروی می کردند. این قوانین و مقررات را در لابه لای متون کهن ایران باستان می توان یافت. متون سغدی مورد بررسی در این پژوهش متنی سغدی_مانوی است، این متن به پیروان آئین مانی تعلق دارد. در این متن اسامی و فهرست فرمانهای مربوط به شخص گزیده ذکر شده است. البته در این متن سه فرمان از پنج فرمان مربوط به گزیدگان ذکر شده است. این فرمان ها عبارتند از:

۱- فرمان راستی. ۲- فرمان بی آزاری. ۳- فرمان تکلیف به تزکیه نفس. دو فرمان دیگر گزیدگان که از متن های دیگر مربوط به مانویان استخراج شده عبارتند از: ۴- فرمان پاکیزگی دهان. ۵- فرمان فقر فرخنده.

حال در این پژوهش با توجه به فرمان های ذکر شده متون اوستایی و پهلوی را مورد بررسی قرار داده و به بررسی تطبیقی بین متون اوستایی و سغدی و پهلوی پرداخته ایم. متون اوستایی مربوط به ایران باستان و پیروان دین زرتشتی می باشد، در این متون با گناهایی برخورد می کنیم که به شکلی با فرمان های گزیدگان مانوی در ارتباط است. همینطور با توجه به متون پهلوی و اندرزنامه ها مشاهده می کنیم که دستوران و آموزگاران افراد را به نیکی و کار خیر و دوری از گناه پند می داده اند. با توجه به مشترکات فرهنگی بین متون اوستایی، سغدی و پهلوی به بررسی تطبیقی پرداخته تا ریشه های مشترک فرهنگی بین دو دین زرتشتی و مانوی را یافته و در صورت امکان بتوان پیوندی بین دو دین زرتشتی و مانوی برقرار کرد.

برای نمونه فریب دادن و گناه گمراه کردن افراد و اغفال دختران و زنان غریبه در متون اوستایی، سغدی و پهلوی بسیار زشت و ناپسند شمرده شده است و شخص گناهکار باید تاوان سنگینی بابت گناه خویش می پرداخته است. یک فرد گزیده نیز با رعایت فرمان تکلیف به تزکیه نفس از فریب کاری به دور بوده است.

همچنین سعی بر این است که گناهان و احکام و تاوان و جزای آنها در هریک از متون مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت به بررسی گناهان در دو دین زرتشتی و مانوی پرداخته می شود، با در نظر گرفتن این مهم که خاستگاه هر دو دین شرق ایران باستان می باشد.

۱-۲. موضوع پژوهش:

موضوع پژوهش بررسی تطبیقی گناهان کبیره در متون سغدی، اوستایی و پهلوی با تکیه بر گناه کشتن می باشد، در این پژوهش به بررسی تطبیقی گناهان کبیره بر مبنای متون بریتانیا (متون شماره ۵ و ۶) پرداخته ایم.

۱-۳. قلمرو پژوهش

قلمرو مکانی پژوهش شامل ایران باستان می باشد، قلمرو زمانی دوره باستان و میانه زبان های ایرانی، تقریباً از ابتدا تا پایان دوره ساسانیان را شامل می شود.

۱-۴. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

از آنجا که تاکنون تحقیق مشابهی به زبان فارسی صورت نگرفته است، بررسی گناهان از نظر ادیان پیش از اسلام برپایه متون کهن و اصیل به زبان های ایرانی برای روشن تر کردن وجوه مختلف فرهنگی این مرز و بوم ضرورت دارد. همچنین بررسی تطبیقی بین متون کهن به ما این امکان را می دهد تا با استفاده از اسناد و متون دست اول زوایای تاریک فرهنگی مردمان ایران فرهنگی را بهتر و بیشتر شناخته و درک کنیم.

۱-۵. اهداف پژوهش

هدف این پژوهش بررسی بنیاد دو دین زرتشتی و مانوی می باشد با در نظر گرفتن این موضوع که هر دو دین از ادیان ایرانی هستند. در این پژوهش توجه ویژه ای به مقوله گناه و احکام مربوط به

آنها خواهد شد، همچنین به بررسی تطبیقی گناهان در متون اوستایی، سغدی و پهلوی پرداخته خواهد شد.

۱-۶. سوالات پژوهش

الف) گناهانی که در متون سغدی از آنها نام برده شده است در متن های اوستایی به چه صورت آمده است؟

ب) احکام مربوط به این گناهان در این متن ها دارای چه وجوه اشتراک و افتراقی هستند؟

۱-۷. فرضیه های پژوهش

الف) به نظر می رسد که فهرست گناهان در هر دو متن اوستایی و سغدی یکسان است.

ب) به احتمال بسیار احکام مربوط به این گناهان در این متون شبیه به یکدیگر هستند.

۱-۸. تعریف واژه های مهم و کلیدی

الف) درجات گناه: در دین زرتشتی بنا بر شایسته ناشایست ۸ درجه می باشد؛ فرمان، آگرفت، اویرشت، اردوش، خور، بازای، یات و تنافور.

ب) پت: واژه "پت" که در فرهنگ های فارسی به صورت "پتفت" نیز آمده به معنی توبه و استغفار و پشیمانی است. صورت اوستایی این واژه "پتیت" paitita به معنای "بازگشت" و "کفاره" و در زبان پهلوی و پازند به صورت "پتیت" و در ادبیات زرتشتیان گاه "پتت" و زمانی "پتیت" به کار رفته است.

ج) جامعه مانوی: جامعه مانوی به دو گروه نیوشایان و گزیدگان تقسیم می شود، نیوشایان عوام جامعه را تشکیل می دهند. گزیدگان جزء خواص جامعه بوده و رهبران دینی از بین آنها انتخاب می شد.

د) زبان سغدی: زبان دوره میانه به دو گروه شرقی و غربی تقسیم می شود، زبان سغدی جزء گروه زبانهای شرقی می باشد، آثار مکتوب این زبان، که از نواحی نزدیک سمرقند تا یکی از برج های داخلی دیوار بزرگ چین، و از مغولستان شمالی تا دره علیای رود سند در شمال پاکستان کشف شده، گستره جغرافیایی آن را در آسیای میانه، و نفوذ فرهنگی این زبان را از قرن دوم تا سیزدهم میلادی نشان می دهد.

و) مرگ ارزان: مرگ ارزان به کسی می گویند که به سبب گناهی که مرتکب شده است باید جانش را بگیرند.

۹-۱. روش اجرای پژوهش

پایان نامه حاضر تحت عنوان: بررسی تطبیقی گناهان کبیره در دو متن سغدی (متون شماره ۶ و ۵) و متن های اوستایی با تکیه بر گناه کشتن و... تهیه و تنظیم شده است. روش انجام این پژوهش، تطبیقی (مقایسه ای) کتابخانه ای است.

۱۰-۱. روش جمع آوری اطلاعات

باتوجه به اینکه از روش کتابخانه ای در این پژوهش برای گردآوری مطالب بهره برده ام، بنابراین با توجه به مدارک و منابع مکتوب و استفاده از تحقیقاتی که دیگران به ثبت رسانده اند، ابتدا مطالب منابع آرشیوی و کتابخانه ای شناسایی و گردآوری شد، پس از آن به فیش برداری گناهان درمتون (اوستایی، سغدی و پهلوی) پرداخته شده است.

۱۱-۱. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در مقدمه شرحی کوتاهی در مورد زبان و ادبیات سغدی و اوستایی ارائه شده است. و نیز توضیح مختصری راجع به گناه و پنت و تاوان در دین زرتشتی پرداخته و در پایان به معرفی متن سغدی (متن های ۵ و ۶) پرداخته ایم.

فصل دوم: شامل معرفی متون سغدی مورد بررسی، حرف نویسی و آوانویسی و همچنین شامل برگردان فارسی دو متن سغدی و تجزیه و تحلیل متون سغدی می باشد.

فصل سوم: به بررسی گناهان در متون اوستایی اختصاص دارد، شامل حرف نویسی بند هایی که در آنها گناهان کبیره ذکر شده اند میباشد.

فصل چهارم: به بررسی گناهان کبیره در متون پهلوی اختصاص دارد.

فصل پنجم: به بررسی تطبیقی گناهان در متون اوستایی و سغدی و پهلوی پرداخته شده است. منظور از تطبیق و مقایسه، تجزیه و تحلیل مشابهت ها، نکات مشترک و نیز تفاوت های موجود در احکام و جزا و تاوان گناهان مورد بررسی در سه زبان اوستایی، سغدی و پهلوی می باشد.

و در پایان نتیجه گیری و تجزیه و تحلیل یافته ها، پیوست و کتابنامه آمده است.

۱-۱۲. پیشینه پژوهش

هرچند در ارتباط با مقوله گناه در متون اوستایی و سغدی اثر مستقلى در دست نیست اما در میان تحقیقات و آثار مرتبط با موضوع گناه، می توان آثاری را یافت که در آنها به مقوله گناه پرداخته اند و یا اشاراتی به گناه شده است.

متون سغدی مورد بررسی در این پژوهش توسط سیمز ویلیامز به انگلیسی ترجمه شده است (SimsWilliams, N. 1976 soqidian fragment of the british library, iij, xviii, pp. 43-74)

مقاله سیمز ویلیامز به فارسی ترجمه شده است (قندهاری، فیروزه، ۱۳۷۵، "فرمان های مانی" فصلنامه علمی پژوهش فرهنگ، سال نهم، شماره اول، مسلسل ۱۷، صص ۳۳۴-۳۴۷).

فرمان M801 در مقاله ای به طور مفصل و کامل بررسی شده است، در این مقاله به بررسی دستنویس پرداخته شده با مطالعه این دستنویس می توان با زندگی فرد گزیده آشنا شد (فکری پور، کتایون، ۱۳۸۸، "فرمان های گزیدگان مانوی بر اساس دستنویس سغدی M801"، مجله مطالعات ایرانی، سال هشتم، شماره پانزدهم، صص ۱۶۳-۱۷۶)

همچنین مقاله ای درباره گناه و تاوان وجود دارد، در این مقاله با استناد بر "شایست ناشایست"، "صد در بندهش"، "روایات فارسی"، "وندیداد" و "زند خرده اوستا" به بررسی گناه و تاوان گناه پرداخته اند (میرفخرایی، مهشید، آبان ۲۵۳۶، "گناه و تاوان آن در نوشته های پهلوی ساسانی" پژوهشنامه فرهنگستان زبان ایران، شماره دوم، صص ۱۲۵-۱۳۰).

مقاله از فکری ارشاد در دست است که با موضوع پژوهش ما در ارتباط است، توجه نویسنده بیشتر بر موضوع توبه است (فکری ارشاد، جهانگیر، ۱۳۸۲، "توبه در ایران باستان"، نشریه دانشکده ادبیات، شماره مسلسل ۱۸۹، صص ۱-۱۶)

همچنین ترجمه ای از متن پتت خود به زبان فارسی موجود است (عفیفی، رحیم، "پتت خود"، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، شماره سوم، صص ۶۱۹-۶۴۸)

همچنین مقاله ای درباره "درجات گناه، تاوان و پتت در دین زرتشتی" به زبان فارسی موجود است (حسینی، حسن، "درجات گناه، تاوان و پتت در دین زرتشتی"، مجله هفت آسمان، صص ۱۸۷-۲۲۳)

۱-۱۳. تعریف مفاهیم مرتبط با مسئله تحقیق

۱-۱۳-۱. زبانهای ایرانی باستان

زبان‌های ایرانی دوره باستان از قدیم‌ترین زمان تا فروپاشی شاهنشاهی هخامنشی (۳۳۰م) کاربرد داشته‌اند. و چهار زبان مادی، سکایی، پارسی باستان و اوستایی را شامل می‌شوند از دوره باستان افزون بر اطلاعات اندک و اشاره‌هایی که به ادبیات شفاهی زبان‌های مادی و سکایی در ماخذ باستانی شده است، تنها آثار ادبی مکتوب دو زبان اوستایی و فارسی باستان برجای مانده است.

زبان اوستایی که در سرزمینی از نواحی شرق ایران، بدان سخن می‌گفته‌اند زبانی است که کتاب اوستا، بدان نوشته شده است، در خود کتاب اوستا اشاره‌ای به نام اصلی این زبان نشده و حتی کلمه اوستا نیز در متون اوستایی نیامده است. تنها از دوره ساسانی و در کتاب‌های پهلوی است که به کلمه ابستاگ (در پهلوی *abestāg*)، در عربی ابستا و ابستاق و در فارسی ابستا، اوستا، وستا و... برمی‌خوریم. اوستای موجود شامل متونی است که در مراسم دینی و عبادی از آنها استفاده می‌شود و آن را به پنج بخش تقسیم می‌کنند: یسن‌ها، یشت‌ها، ویسپرد، وندیداد و خرده اوستا. از سوی دیگر، متون اوستایی را براساس ویژگی‌ها و قدمت زبانی می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: (۱) متون گاهانی (۲) متون اوستای متاخر. (تفضلی، ۱۳۷۶، ص ۳۶).

۱-۱۳-۲. زبان و ادبیات ایرانی میانه

زبان‌های ایرانی دوره میانه که پس از فروپاشی شاهنشاهی هخامنشی (۳۳۰ق.م) تا چند سده پس از انقراض ساسانیان کاربرد داشته‌اند، به دو گروه ایرانی میانه غربی، شامل: زبان‌های پارتی و فارسی میانه و زبان ایرانی میانه شرقی شامل: زبان‌های سغدی و خوارزمی، سکایی و بلخی تقسیم می‌شوند.

الف) گروه غربی

۱. پارتی: زبان پارتی یکی از زبان‌های ایرانی میانه است از این زبان در دوره میانه آثاری بر روی سنگ، چرم، سفال، فلز، سکه، مهر که به خط کتیبه‌ای پارتی برجای مانده است.
۲. فارسی میانه: اصطلاح فارسی میانه به زبانی اطلاق می‌شود که دنباله زبان فارسی باستان و در واقع صورت تحول یافته آن است. این زبان در جنوب غربی ایران رواج داشته است.

ب) گروه شرقی

زبان سغدی از نظر تنوع و حجم ادبیات، مهم‌ترین زبان ایرانی میانه شرقی است زادگاه این زبان، مرز و بوم سغد است، آثار مکتوب این زبان، که از نواحی نزدیک سمرقند تا یکی از برج‌های داخلی دیوار بزرگ چین، و از مغولستان شمالی تا دره علیای رود سند در شمال پاکستان کشف

شده، گستره جغرافیایی آن را در آسیای میانه، و نفوذ فرهنگی این زبان را از قرن دوم تا سیزدهم میلادی نشان می دهد.

۱-۱۳-۳. ادبیات سغدی

در سال ۱۹۰۴ میلادی، چند سال بعد از اعزام نخستین هیئت اکتشافی آلمان در آسیای مرکزی، یکی از محققان که مامور رسیدگی مدارک و نسخه های باز یافته از تورفان در ترکستان چین آن روز و ایالت سین کیانگ امروز) شد، در میان آن گنجینه قطعه کوچکی را متعلق به یک زبان ناشناخته ایرانی تشخیص داد. شواهد تاریخی و کشفیات بعدی معلوم کرد که آن زبان تا آن روز شناخته شده نبود، زبان سغدی است.^۳ دانشمندان آثار باز یافته زبان سغدی را بر حسب موضوع به دو گروه غیر دینی و دینی تقسیم کرده اند. آثار دینی سغدی متعلق به پیروان ادیان بودایی و مسیحی و مانوی است.

۱-۱۳-۴. آثار سغدی مانوی

مجموعه آثار سغدی مانوی را متن های مجموعه ترفان تشکیل می دهند که در برلین نگهداری می شوند. متاسفانه بیشتر این متن ها تکه تکه شده و آسیب دیده اند و از این گنجینه ادبی، که قطعا زمانی بسیار غنی بوده، متن کاملی باقی نمانده است. متن های سغدی مانوی دربرگیرنده ترجمه سغدی سرودها و متن های مربوط به کتاب های دینی مانوی از اصل فارسی میانه، پهلوی اشکانی و یا آثاری است که به سغدی نوشته شده اند. از جمله موضوع هایی که در این متن ها عرضه شده، تاریخچه کلیسا و فعالیت مبلغان مانوی، کیهان شناسی، تقویم، اسطوره آفرینش مانوی، خطابه، نیایش، تمثیل و داستان است.

۱-۱۳-۵. طبقات جامعه مانوی

جامعه مانوی به دو گروه تقسیم می شد:

الف) نیوشایان *niyōšāgān* یا عامه مردم. ب) گزیدگان *vizīdagān* یا خواص.

رهبران دینی از میان گزیدگان انتخاب می شدند، در رأس جامعه مانوی رهبر، یعنی جانشین مانی قرار داشت که تختگاهش در بابل بود. پیشوای مانویان "دین سالار" *dēn-sālār* نامیده می شد و پس از او پنج گروه، بنا بر روایت ابن ندین (ابوالقاسمی، ۱۳۷۹، صص ۱۷-۱۸) پنج گروه معلمین: فرزندان حلم؛ مشمسین: فرزندان علم؛ قسیسین: فرزندان عقل، صدیقین: فرزندان غیب، سماعین: فرزندان فطنت قرار داشتند:

در قطعه *cu* بند ۲۰ (Boyce, 1975, pp153_159) به فارسی میانه اسامی طبقات مانوی ذکر شده همچنین شمار افراد هر طبقه:

^۳ - برای آگاهی بیشتر رجوع کنید به: تفضلی، احمد. ۱۳۷۶. صص ۳۵۸-۳۶۴